

Cemal Gürsel (1895-1966)

10 Haziran 1895'te Erzurum'da doğmuştur. Babası Abidin Bey, annesi Zekiye Hanım'dır. Ailenin dört erkek çocuğundan ikincisi olan Cemal Gürsel, ilköğrenimini babasının tayini nedeniyle gittiği Ordu'da tamamlamıştır. Ortaokulu Erzincan'da okumuştur. Daha sonra Erzincan Askerî İdadisi ve İstanbul Kuleli Askerî Lisesinden mezun olmuştur. Harbiye'de öğrenci iken I. Dünya Savaşı çıkmış, okulu bitirmeden cepheye gönderilmiştir. 16 Ekim 1914'te subay adayı olarak 4. Kolordu Komutanlığı emrine verilmiştir. On dokuz yaşındayken, ilk görev yeri olan Çanakkale'ye gönderilmiştir. 30 Nisan 1915'te Çanakkale Cephesi'ne 12. Tümen Topçu Alayı 1. Batarya Takım Komutanı olarak atanmış, cephede önemli yararlılıklar göstermiştir.

12 Temmuz 1915'te asteğmen, 1 Eylül 1915'te teğmen olmuştur. Çanakkale'de Üçüncü Kirte Muharebesi, Birinci Kerevizdere Muharebesi ile Seddülbahir ve Anafartalar Muharebeleri'ne katılmıştır. Çanakkale Cephesi'nin kapanmasından sonra Suriye Cephesi'ne gönderilmiştir. 30 Eylül 1916 ile 1 Eylül 1917 tarihleri arasında Lübnan'da savaşmıştır. 1. ve 2. Gazze Muharebeleri'ne katılmıştır. 1 Eylül 1917'de Filistin Cephesi'ndeki 41. Tümen Müstakil Bataryasına komutan olarak atanmıştır. Burada savaşırken 19 Eylül 1918'de İngilizlere esir düşmüş ve Mısır'a gönderilmiştir. İki yıllık esaretten sonra 6 Ekim 1920'de serbest bırakılınca İstanbul'a gelmiştir.

1 Eylül 1920'de üsteğmenliğe yükselmiştir. İstanbul'da yaklaşık bir ay kaldıktan sonra Millî Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya geçmiştir. Birinci İnönü Muharebesi, İkinci İnönü Muharebesi, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde aktif olarak görev yapmıştır.

1 Eylül 1922'de yüzbaşı olmuştur. Kurtuluş Savaşı'ndaki fedakârlık ve hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası kazanmıştır. Savaş nedeniyle ertelemek zorunda kaldığı eğitimini tamamlamak için 1926 yılında ilgili makamlara müracaat ederek Harbiye'de eğitim görmüştür. Aynı yıl Harp Akademisine girmiştir.

1927 yılında Emine Melahat Hanım ile evlenmiştir. 1928'de oğulları Mehmet Özdemir dünyaya gelmiştir.

1926'da girdiği Harp Akademisinden 1 Eylül 1929'da kurmay subay olarak mezun olmuştur. Kurmay olduktan sonra Ankara'da Genelkurmay Haber Alma Şubesine atanmıştır. 1 Eylül 1930 tarihine kadar burada görev yapmıştır. Bu tarihte 6. Kolordu 1. Şube Müdürü göreviyle Kayseri'ye tayin edilmiştir.

30 Ağustos 1931'de binbaşı olmuştur. 25 Ağustos 1933'te Kayseri'den Erzincan'daki 3. Tümen Topçu Alayı 1. Tabur Komutanlığına atanmıştır.

30 Ağustos 1936'da Yarbaylık rütbesine terfi etmiştir. 1 Eylül 1936'da İstanbul Komutanlığı 1. Şube Müdürü görevine getirilmiştir. 16 Ağustos 1937'de Eğirdir Dağ Talimgâh Komutanı olarak Isparta'ya atanmıştır. Burada görevliken Ege'de yapılan büyük tatbikatlara katılmıştır. 1 Ağustos 1938'de Erzurum'daki 9. Kolordu 1. Şube Müdürü görevine atanmıştır. 17 Ağustos 1939'da Erzurum Müstahkem Mevki 2. Topçu Alay Komutanı Muavini görevine getirilmiştir.

30 Ağustos 1940'ta Albay rütbesine terfi etmiştir. 3 Eylül 1940'ta 9. Kolordu 109. Topçu Alay Komutan Vekili olarak Sarıkamış'a görevlendirilmiştir. 12 Aralık 1940'ta 9. Kolordu Kurmay Başkanı olmuştur. 8 Ağustos 1941'de 2. Ordu 1. Şube Müdürlüğüne atanmıştır. 24 Ağustos 1944'te 12. Kolordu 112. Motorlu Topçu Alayı Komutanlığı, 21 Ağustos 1946'da İzmir Bornova'da bulunan 65. Tümen Tugay Komutanlığı görevine getirilmiştir.

30 Ağustos 1946'da tuğgeneral olmuştur. 2 Eylül 1947'de Gelibolu'da bulunan 2. Kolordu Kurmay Başkan Vekili

görevine getirilmiştir.

30 Ağustos 1948'de tümgeneral rütbesine terfi etmiştir. Malatya'da bulunan 2. Orduya Kurmay Başkanı olarak atanması ise 28 Ağustos 1948'de gerçekleşmiştir. 28 Haziran 1950'de ise 12. Tümen Komutanlığına atanmıştır. 30 Ağustos 1951'de Erzincan 18. Kolordu Komutan Vekilliğine getirilmiştir.

30 Ağustos 1952'de korgeneral olunca 18. Kolordu Komutanlığı'na asaleten atanmıştır. 14 Eylül 1953'te İzmir'deki 2. Yurtiçi Bölge Komutanlığı görevini üstlenmiştir.

30 Ağustos 1957'de orgeneral olmuştur. Yurtiçi Bölge Komutanı iken Kore'ye giden ve dönen birliklerin hizmetleriyle yakından ilgilenmiştir. Birlikleri karşılama törenlerine önem vermiştir. Bu hassasiyetiyle askerlerin sevgisini kazanmıştır. 18 Aralık 1957'de Erzurum'daki 3. Ordu Komutanlığı'na atanmıştır. Erzurum'da Ordu Komutanı olarak çalışırken 21 Ağustos 1958'de Kara Kuvvetleri Komutanlığına getirilmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihine kadar da bu görevini sürdürmüştür.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmasıyla Genelkurmay Başkanı olma ihtimali de ortaya çıkmıştır. Fakat o dönemde Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Rüştü Erdelhun'un hizmet süresi üç yıl uzatılınca Gürsel için Genelkurmay Başkanlığı yolu kapanmıştır.

Ordu içindeki askerî müdahale yanlısı grupların Gürsel ile irtibat kurmaları onun Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmasından sonra gerçekleşmiştir. Kendisiyle irtibatı Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş kurmuştur. Koçaş, NATO tatbikatını takip etmek için gittikleri Almanya'da 4 Şubat 1959'da Gürsel ile yaptığı görüşmede ordudaki örgütlenmeden bahsetmiş, bu grubun başına geçmesini istemiş, yönetime müdahale kararını birlikte vermeyi teklif etmiştir. Gürsel, Koçaş'ın kendi Erkân Şubesi Müdürü olması ve kendisinden habersiz harekete geçilmemesi şartıyla teklifi kabul etmiştir.

Koçaş, Gürsel'in emrinden çıkmayacaklarını söylemiş ama Erkân Şubesi Müdürlüğü'ne Ankara'dan bildireceği bir arkadaşının tayin edilmesinde ısrarcı olmuştur. Sağlanan mutabakata göre Koçaş'tan başkası Gürsel ile temas kurmayacak ve aradaki irtibat gizli tutulacaktır. Örgüt içinde Gürsel'in adı Faik Bey olarak geçecek ancak ilgili birkaç kişiden başkası bu isimden haberdar olmayacaktır. Askerî müdahaleden sonra örgüt üyeleri hiçbir görev almayacaktır. Güvenilir üniversite mensupları çağrılarak kendilerinden Atatürkçü düşünceye göre hazırlanmış bir anayasa yapmaları istenecektir. Anayasa Mahkemesi ve Planlama Örgütü kurulacaktır. Çift meclisli parlamentoya geçilecek, üniversite özgürlüğü ve yargı güvencesi teminat altına alınacak ve seçimlerin dürüstçe yapılması sağlanacaktır.

Gürsel, Almanya'dan döndükten sonra Koçaş'ın tavsiyesi üzerine Erkân Şubesi Müdürlüğüne Osman Köksal'ı atamıştır. Kritik noktalara getirilecek otuz beş subayın listesi Köksal ve Koçaş tarafından hazırlanmış, bu subayların tayinleri Gürsel'in onayı ile Ankara'ya çıkarılmıştır.

Askerî müdahaleden yana olan subaylar ordu içinde faaliyetlerini sürdürürken iktidar ve muhalefet arasında da bazı gerginlikler yaşanmıştır. 1960 yılının ilk aylarından itibaren Adana, Konya, Kayseri ve Yeşilhisar olayları, Tahkikat Komisyonunun kurulması, 28-29 Nisan olayları, İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirilen öğrenci gösterileri siyasi ortamı iyice germiştir.

İsmet İnönü'yü Kayseri ve Yeşilhisar'a sokmamaları için kendilerine emir verilen bazı subayların bu emri yerine getirmeyip ordudan ayrılmaları ve bunların Celal Bayar tarafından tutuklatılması üzerine Gürsel devreye girip onları

serbest bıraktırma girişiminde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır. Bunun üzerine ordudan ayrılmaya karar vermiştir.

3 Mayıs 1960'ta daha önce kullanmadığı iznini alarak Ankara'dan ayrılmıştır. İzmir Karşıyaka'daki evinde 14 Temmuz 1960'ta dolacak emekliliğini beklemeye başlamıştır.

Gürsel izne ayrıldığı gün Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e hitaben bir mektup yazmıştır. Bu mektubunda Celal Bayar'ın cumhurbaşkanlığından istifa etmesi, Adnan Menderes'in halk tarafından çok sevildiği için cumhurbaşkanı olması, kabinede değişiklik yapılması, bazı yöneticilerin değiştirilmesi, tutuklu gazetecilerin ve öğrencilerin serbest bırakılması, ordunun siyasetten uzak tutulması, suistimallerin önlenmesi gibi bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Mektup dikkate alınmadığı gibi Gürsel'in izne ayrılırken alt birliklere yazdığı mesajın dağıtımı da engellenmiştir.

Gürsel'in komiteden habersiz izne ayrılması ve emeklilik dilekçesini vermesi üzerine askerî müdahaleyi planlayan subaylar başsız kalmış, zor durumda kaldıklarından lider arayışına girmişlerdir. Onların önerisini 14 Mayıs 1960'ta Kara Kuvvetleri Komutanlığı Lojistik Başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu kabul etmiştir.

26-27 Mayıs 1960 gecesi Madanoğlu'nun yaptığı kısa bir konuşmadan sonra askerî müdahaleden yana olan subaylar harekete geçmiş, saat 03.00'te yönetime el koymuşlardır. Böylece Türkiye'de halkın iradesiyle seçilmiş hükûmete karşı bir darbe yapılmış, demokratik düzen askıya alınmıştır.

Darbe gerçekleştirildikten sonra Orgeneral Cemal Gürsel 27 Mayıs 1960 günü İzmir'den Ankara'ya getirilmiştir. Ankara'da üç yüze yakın subay tarafından karşılanmıştır. Havaalanından önce Sıkıyönetim Komutanlığına oradan da Genelkurmay Başkanlığına geçmiştir. Genelkurmay'da tebrikleri kabul ettikten sonra getirilen bir ses kayıt cihazına Türk milletine ilk defa hitap etmiştir. 27 Mayıs günü kaydedilen bu konuşma aynı gün saat 16.00'da Türkiye Radyolarından yayınlanmıştır. Gürsel, bu konuşmasında, iktidardan uzaklaştırılan yönetimi suçlamış, kötü gidişatı durdurmak için yönetime el konulduğunu belirtmiştir. Diktatör olmayacağını ve yönetimi en kısa sürede sivillere bırakacağını söylemiştir.

Gürsel 27 Mayıs'ta üniversitelerden profesörler ile görüşmüştür. Üniversiteye inandıklarını söyleyip onlardan en kısa zamanda bir daha ihlali mümkün olmayan, dinin istismarına imkân bırakmayan yeni bir anayasa yapmalarını istemiştir. Üç ay içerisinde seçimlere gidip iktidarı sivil idareye bırakma kararında olduklarını da vurgulamıştır.

28 Mayıs 1960 günü askeri müdahale döneminin ilk hükûmeti Cemal Gürsel başkanlığında kurulmuştur. Gürsel, hükûmeti oluşturan bakanların hiçbir partiye mensup olmadıklarını ve dünya çapında şöhret yapmış kişiler olduklarını özellikle vurgulamıştır. Yeni kurulan hükûmette Devlet ve Hükûmet Başkanlığı görevlerinin yanı sıra Savunma Bakanlığı görevini de üstlenmiştir.

Hükûmetin kurulduğu 28 Mayıs günü telefonda muhalefetin lideri İsmet İnönü ile ilk görüşmesini yapmıştır. Gürsel aynı gün halka güven telkin eden ve başkaldırıya yeltenecekleri tehdit eden bir bildiri yayınlamıştır. Yeni Hükûmet 30 Mayıs 1960 günü onun başkanlığında ilk toplantısını yapmıştır. Burada yaptığı kısa bir konuşmayla amaçlarını anlatmıştır.

Gürsel'in girişimleriyle hazırlanan Geçici Anayasa 12 Haziran 1960'ta Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anayasa hazırlanırken Millî Birlik Komitesi de yeniden düzenlenmiştir. Gizli oyla seçilen 8 komite üyesi tarafından diğer üyeler tespit edilmiştir. Komite, Gürsel başkanlığında 38 kişiden oluşmuştur. Millî Birlik Komitesi üyeleri 24 Haziran'da Türkiye Büyük Millet Meclisinde yemin ederek görevlerine başlamıştır. İlk yemini komitenin başkanı olarak Gürsel yapmış ve ayakta alkışlanmıştır. Komite onun yaş haddinden emekliliğini düzenlemek için 13

Temmuz'da bir kanun çıkararak, 5434 sayılı Kanununun 40. maddesine bir ek yapmıştır. Bu düzenleme ile Gürsel'in seçimlerden sonra yeni hükümetin iktidara gelmesiyle emekli olacağı hükme bağlanmıştır.

27 Mayıs Askerî Müdahalesi'nden sonra ilk kez 2 Temmuz 1960'ta Ankara dışına çıkarak İstanbul'a gitmiştir. Orada coşkuyla karşılanmış, çeşitli incelemelerde bulunmuştur. 18 Temmuzda ise Erzincan, Erzurum, Trabzon ve Sivas'ı kapsayan bir geziye çıkmıştır. 29 Temmuz'da da İskenderun'a gitmiştir. Burada Kıbrıs'a gidecek askerî birliği denetlemiş ve sancak vermiştir. 11 Ağustos'ta ise Eskişehir'i ziyaret etmiştir. Yurt gezilerinde mevcut durum hakkında halkı bilgilendirmiş ve yapılan askerî müdahaleyi meşrulaştırmak istemiştir.

Gürsel'in yurt içi gezilerine çıktığı Ağustos ayı içinde Millî Birlik Komitesi tarafından orduda büyük bir tasfiye yapılmış ve binlerce subay emekliye sevk edilmiştir. 25 Ağustos'ta Bakanlar Kurulunda da istifalar yaşanmıştır. Bazı bakanlar Millî Birlik Komitesi ile uyum içinde çalışmamıştır. Bu dönemde Gürsel, doğuda bölücü faaliyetlerde bulunan bazı aşiret reislerinin batı illerine sürülmesini Komiteye kabul ettirmiştir. Bununla ilgili kanun 18 Ekim 1960'ta çıkarılmıştır.

27 Ekim'de Millî Birlik Komitesi tarafından 147 üniversite hocasının görevden uzaklaştırılmasını hatalı bulmasına rağmen bunu önleyememiştir. Bu olaydan sonra Millî Birlik Komitesi kendi içindeki gruplaşmalar sonunda 13 Kasım'da bir tasfiyeye gitmiştir. Aralarında Alparslan Türkeş'in de bulunduğu 14 üye elçilik müşaviri olarak yurtdışına gönderilmiştir. Gürsel, mümkün olan en kısa zamanda yönetimi sivillere devretmeyi düşünürken, Türkeş ve grubu köklü düzenlemelerin ancak askerî idareler sırasında yapılabileceğini savunarak mevcut durumun bir süre daha devam ettirilmesini istemiştir.

Yaşanan fikir ayrılıklarından dolayı Millî Birlik Komitesinin etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Gürsel'in 5 Ocak 1961'de kurduğu ikinci kabinede Komiteden yalnızca kendisi yer almıştır. Bu durum sivil idareye geçişte küçük de olsa bir adım olarak kabul edilmiştir.

Gürsel'in talimatıyla yapılan hazırlıklar sonunda Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961 tarihinde açılmış, rahatsızlığından dolayı açılışa katılamamış ve hazırladığı konuşma metni Başbakan Yardımcısı Fahri Özdilek tarafından okunmuştur. Kurucu Meclisin açılmasından sonra siyasi partilerin yeniden faaliyete geçmelerine izin verilmiş ve birçok yeni parti kurulmuştur. Bu partiler arasında Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi dikkat çekmiştir. Gürsel Yeni Türkiye Partisine daha sıcak bakmıştır.

6 Mart 1961 günü Türkiye'ye gelen İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'i elinde baston ve üniforma ile karşılamış, 40 dakika süren görüşmeden sonra Kraliçe Türkiye'den ayrılmıştır. Yaptığı açıklamada Elizabeth'i zarif bir insan olarak tanımlamış, gazetecileri ilgilendirecek bir konu hakkında görüşmediklerini söylemiştir.

1961 yılının başlarında ordu içinde Millî Birlik Komitesini hedef alan Silahlı Kuvvetler Birliği kurulmuştur. Bu örgüt Millî Birlik Komitesi içindeki, kendi gücünü zayıflatabilecek faaliyetlerle ilgilenmiştir. Gürsel, Silahlı Kuvvetler Birliğini dağıtıp başlarında bulunan Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'i yurt dışına göndermek istemiş, ilgili kararname 3 Haziran 1961 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmış fakat Tansel'i göndermeye gücü yetmemiştir. 6 Haziran 1961'de Hava Kuvvetlerine bağlı jetler Tansel'i götüren uçağın önünü keserek Ankara'ya dönüşünü sağlarken Çankaya üzerinde yakın uçuşlar gerçekleştirilmiştir. Bu girişim Silahlı Kuvvetler içinde yeni bir iç darbe olarak nitelendirilmiştir.

27 Mayıs Askerî Müdahalesi'nden sonra hazırlanan yeni anayasa 9 Temmuz 1961 günü referanduma sunulmuştur. Gürsel başta olmak üzere Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve birçok kuruluş referandum öncesinde Türk halkına anayasaya "Evet" oyu vermesi için tavsiyede bulunmuştur. Adalet Partisi

ise açıkça olmasa da “hayır” oyu kullanılmasını istemiştir. Halk oylamasının sonucunda yaklaşık 6,5 milyon “evet” oyuna karşılık 4 milyon “hayır” oyu çıkmıştır. Böylece yeni anayasa % 61,7 oranıyla kabul edilmiştir. Gürsel, sonucu halkın iradesi olarak yorumlamıştır.

Gürsel 5 Eylül 1961 günü siyasi parti liderleriyle bir yuvarlak masa toplantısı yapmış ve onlardan sivil siyasete dönülürken askerin koyacağı kurallara uyma sözü almıştır. 14 Eylül günü parti liderleriyle bir toplantı daha yapmıştır. İsmet İnönü, Ragıp Gümüşpala ve Ekrem Alican’ın katıldığı toplantıya Osman Bölükbaşı iştirak etmemiş onun adına Enver Atakan katılmıştır. Bu toplantıda da seçimler, siyaset ve seçim sonrası muhtemel gelişmeler konuşulmuştur.

Yassıada Mahkemesi’nin verdiği kararlar ile 16 Eylül’de Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 17 Eylül’de de Başbakan Adnan Menderes idam edilmiştir. Gürsel idamları tasvip etmemiş ancak önlemeye de gücü yetmemiştir. İdamların Silahlı Kuvvetler Birliğinin baskısıyla yapıldığı iddia edilmiştir.

15 Ekim 1961’de dört partinin katıldığı genel seçimler yapılmıştır. Seçimlerin sonucunda Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi bir araya gelerek hükûmet kurabilme potansiyeline kavuşmuştur. Bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi % 37.221 oy alırken Adalet Partisi % 35.491, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi % 13.465, Yeni Türkiye Partisi ise % 0.394 oy almıştır. Bu sonuçlar 27 Mayıs Askerî Müdahalesi’nin halkın büyük bir çoğunluğu tarafından onaylanmadığını göstermiştir.

Seçim sonuçlarından memnun kalmayan Gürsel, 18 Ekim’de cumhurbaşkanlığı adaylığını açıklamıştır. Millî Birlik Komitesi de Gürsel’in cumhurbaşkanlığını desteklemiş ve başka bir adayın kabul edilmeyeceği açıkça ifade edilmiştir.

Gürsel, seçimlere katılan dört siyasi partinin lideriyle 23 Ekim 1961 günü bir toplantı daha yapmış ve bu toplantıda “Çankaya Protokolü” imzalanmıştır. Bu protokol ile Cumhurbaşkanı olarak Cemal Gürsel’in desteklenmesi, siyasi partilerin cumhurbaşkanlığına aday göstermemesi, Yassıada mahkûmlarının affının gündeme getirilmemesi, askerî müdahaleden beri yapılan tasarruflar ve emekliye sevk edilen subayların durumunun konuşulmaması gibi şartlar kabul edilmiştir.

25 Ekim 1961’de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Saat 14.45’te Devlet ve Hükûmet Başkanı sıfatıyla Gürsel, Çankaya Köşkü’nden Meclis’e gelmiştir. Otomobilden inerken bayrak direğine cumhurbaşkanlığı arması bulunan Türk bayrağı çekilmiştir. Gürsel Meclis’e gelirken orgenerallik üniformasını giymiş, göğsüne de İstiklal Harbi Madalyası’nı takmıştır. Gürsel’in açılış konuşmasından sonra Meclis, en yaşlı üye İsmet İnönü başkanlığında ilk oturumunu gerçekleştirmiştir. Ertesi gün 26 Ekim’de Türkiye Büyük Millet Meclisi cumhurbaşkanlığı seçimi için toplanmıştır. Meclisin o günkü geçici başkanı Yakup Kadri Karaosmanoğlu saat 15.15’te oturumu açmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimine geçilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Diyarbakır Milletvekili Hilmi Güldoğan, Gürsel’i cumhurbaşkanı aday olarak gösteren önergeyi Meclis Başkanlığına vermiştir. Başka aday önerilmemiştir. Yapılan oylama sonucunda Gürsel, kullanılan 607 oydan 434’ ünü alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Gürsel, cumhurbaşkanı seçildiği gün, 27 Mayıs 1960’tan beri yürütmekte olduğu bütün görevlerinden istifa etmiştir. “Ağa Cemal” ya da “Cemal Ağa” olarak tanındığı ordudan ve çok sevdiği askerlik mesleğinden bu tarihte emekli olmuştur.

Cumhurbaşkanı seçildikten üç gün sonraki Cumhuriyet Bayramı’nda daha önce kendi talimatıyla yapımı gerçekleştirilen “Devrim” adlı yerlî ve millî otomobillerin denetimini yapmıştır. Otomobillerden biri yeterli benzin konulmadığı için yolda kalmıştır. Bu talihsiz olaydan kaynaklanmasa da başka bazı nedenlerden dolayı yerli otomobilin

seri üretimine geçilememiştir.

Gürsel 15 Ekim 1961 seçimlerinden sonra hükûmeti kurma görevini 10 Kasım 1961'de İnönü'ye vermiştir. İnönü, Gümüşpala ile anlaşıp koalisyon hükûmetini kurmuş ve 2 Aralık'ta hükûmet güvenoyu almıştır.

22 Şubat 1962'de Albay Talat Aydemir'in yönlendirmesiyle bir grup küçük rütbeli subay darbe girişiminde bulunmuştur. Ancak darbeciler başarılı olamamıştır. Gürsel bu girişim karşısında İnönü'yü desteklemiştir. Gürsel, darbe girişiminin bastırılmasından sonra İnönü ile görüşerek başta Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay olmak üzere bazı üst düzey komutanları tasfiye etmek istemişse de ne İnönü'den ne de Gümüşpala'dan beklediği desteği görmüştür.

30 Mayıs 1962'de hükûmet istifa etmiştir. Bu sırada Almanya'da bulunan Sunay, Türkiye'ye dönmüş, İnönü ile görüştüğünden sonra ondan başkasının başbakanlığını ordunun kabul etmeyeceği hususunda Gürsel'i uyarmıştır. Bunun üzerine Gürsel, hükûmeti kurma görevini 2 Haziran'da yine İnönü'ye vermiştir. İnönü, büyük zorluklarla 25 Haziran'da ikinci koalisyon hükûmetini kurmuştur. Hükûmet krizinin aşılmasından sonra Gürsel, 8 Temmuz'da İstanbul'a gitmiş ve Florya Deniz Köşkü'nde bir ay süreyle dinlenmeye çekilmiştir.

1962 yılı sonbaharında Mersin, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars, Iğdır gibi vilayetlere seyahate çıkmıştır. Buralarda halkın sorunlarını dinlemiştir. Kendisiyle ordudaki gizli oluşum adına ilk irtibatı kuran Sadi Koçaş'ı 1962'de kontenjan senatörlüğüne atamıştır.

Cumhurbaşkanı olarak ilk vetosunu 7 Şubat 1963'te yapmıştır. 10. ve 11. dönem milletvekillerinin Ziraat Bankası ve Hazineye olan borçlarının faizsiz ve masrafsız olarak on yıl taksite bağlanması hakkındaki 168 sayılı Kanunu veto etmiştir.

21 Mayıs 1963'te tekrar Talat Aydemir'in başarısız bir darbe girişimiyle karşılaşan Gürsel, darbecileri birkaç macera heveslisi olarak tanımlayıp hükûmetin duruma hâkim olduğunu ve suçluların adalete teslim edildiğini açıklamıştır.

17 Kasım 1963'te yapılan yerel seçimlerde Adalet Partisi birinci, Cumhuriyet Halk Partisi ikinci, Yeni Türkiye Partisi üçüncü, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi de dördüncü olmuş, hükûmet dağılmıştır. Uzun uğraşlar sonucu hükûmet kurulamayınca Gürsel görevi yeniden İnönü'ye vermiştir. O da ancak azınlık hükûmeti kurabilmiştir. İnönü'nün bu üçüncü koalisyon hükûmeti döneminde Gürsel, 13 Şubat 1964'te "Tapulama Kanunu"nu veto etmiştir.

1965 yılına gelindiğinde yeniden hükûmet değişikliği olmuştur. 13 Şubat'ta yapılan görüşmelerde bütçenin reddi üzerine Başbakan İnönü, istifasını sunmuştur. Gürsel, hükûmeti kurma görevini Suat Hayri Ürgüplü'ye vermiştir. Ürgüplü, 16 Şubat 1965'te kabineyi kurmuştur. Ürgüplü kabinesinin ilk icraatı milletvekili ve senatörlerin maaşlarına zam yapmak olmuştur. Kamuoyunda tepkiler oluşunca Gürsel'in devreye girmesiyle bu mesele bir süreliğine rafa kalkmıştır. Ürgüplü, 10 Ekim 1965 seçimlerine kadar görevde kalmıştır. Gürsel, bu seçimlerden birinci çıkan Adalet Partisinin Genel Başkanı Süleyman Demirel'e hükûmeti kurma görevini vermiş o da 27 Ekim 1965'te 30. Hükûmeti kurmuştur.

Daha önce şeker hastalığına yakalandığı ve birkaç defa felç geçirdiği bilinen Gürsel'in sağlık durumu 1966 yılı Ocak ayında daha da ağırlaşmıştır. Doktorların tavsiyesiyle Amerika'ya götürülmesi kararlaştırılmıştır. 2 Şubat 1966'da Amerikan Başkanı Johnson'un gönderdiği özel bir uçakla Amerika'ya götürülmüştür. Orada Walter Reed Hastanesine yatırılmıştır. 8 Şubat'ta sağlık durumu iyice bozulmuş ve 25 Mart'ta Türkiye'ye getirilmiştir.

26 Mart 1966'da Gülhane Askerî Tıp Akademisinde kendisini muayene eden doktorlar, cumhurbaşkanlığına devam

edemeyeceği kanaatine varmıştır. Bunun üzerine Meclis 28 Mart günü toplanarak Cevdet Sunay'ı, cumhurbaşkanı seçmiştir.

Uzun süre komada kalan Gürsel, 14 Eylül 1966'da Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde 71 yaşında hayatını kaybetmiştir. Gürsel'in naaşı 18 Eylül'de askerî törenle Anıtkabir'de toprağa verilmiştir. Daha sonra 30 Ağustos 1988'de 2549 sayılı Kanun gereğince Devlet Mezarlığı'na nakledilmiştir.

Alaattin UCA

Kaynakça

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çeviren: Yavuz Alogan), Kaynak Yayınları, 10. Baskı, İstanbul Şubat 2012.

ATNUR, İbrahim Ethem – KALEMLİ, Hüseyin, **Erzurum'un Yüzleri Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam 1950-1964**, Remzi Kitabevi, 9. Özel Baskı, 3. Cilt, İstanbul Mart 2011.

BAHAR, İlhan, **Teşkilât-ı Mahsusa MİT ve İstihbarat Örgütleri**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2009.

BÖRKLÜOĞLU, Levent, **27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkisi (1960-1965)**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2010.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara Eylül 2008.

DUMAN, Selçuk, **Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanları ve Siyasi Hayattaki Yerleri**, Berikan Yayınları, Ankara Şubat 2007.

Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2014), (Hazırlayanlar: İbrahim Karaer vd.), T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014.

ERASLAN, Cezmi, "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, (Sekreteryası: Hüseyin Tosun), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 10. Bölüm, Ankara 2010, s. 519-643.

GÜRGÜR, Nuri, "27 Mayıs Depremi'nin Artçı Sarsıntıları-I 22 Şubat ve 21 Mayıs Darbe Girişimleri", **Türk Yurdu**, C 31, S. 288, Ağustos 2011, s. 2-10.

Milliyet, 15 Eylül 1966, s. 1-8.

TUNA, Işıl, "27 Mayıs'ın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Tarihi Dergisi**, C XX, S 40, Bahar 2020, s. 227-251.

YÜKSEL, Erol, "Türk Demokrasi Tarihinde Ermenekli Bir Siyasi Portre: Mehmet Sadi Koçuş", **Ermenek Araştırmaları I**, (Editörler: Hüseyin Muşmal, Erol Yüksel, Mehmet Ali Kapor), Palet Yayınları, Konya Aralık 2018, s. 711-732.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemal-gursel-1895-1966/?pdf=5446> adresinden erişilmiştir